

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
XXXV.

Anyanyelvoktatásunk 1989 után (II.)

A román Statisztikai Hivatal és a Megyei Tanfelügyelőségek adatai, évi jelentései alapján összeállított dokumentumok alapján Murvai mélyebbre ás, tényeket sorol fel, kérdésekre ad dokumentált válaszokat, amelyek nemzeti közösségük, anyanyelvoktatásunk létének, jövőjének egyik legfontosabb elemei. Románia országos oktatási hálózata az 1989–90-es tanévben 27283 óvodát és iskolát tartalmazott, ez a szám 1999-re 29298-ra emelkedett, ami 2105 új intézményt jelent. Az 1989–90-es tanévben 2145 magyar nyelvű intézményünk volt, 1998–99-ben pedig 2419, azaz 274-gyel több! Anyanyelvű szakmai oktatás 1989 előtt gyakorlatilag nem volt. Az 1989–90-es tanévben már 107 intézményünk működött, 1992-ben 151, 1995-ben 128. A számbeli csökkenés a tanügyi törvény körül folyó parlamenti és a parlamenten kívüli viták eredménye — véli Murvai (2000. 16.). „Az állami szakmai oktatásban, a műszaki, gazdasági, közigazgatási, mezőgazdasági, erdőgazdálkodási, hegyvidéki mezőgazdasági líceumi oktatásban a szakképzés román nyelven történik, a lehetőségektől függően biztosítva a szakkifejezéseknek az elsajátítását magyar nyelven is” (*Románia Hivatalos Közlönye*, I. rész, VIII. évfolyam, 105.). Tehát nincs magyar nyelvű szakoktatás, csupán a szakkifejezések elsajátítása a lehetőségektől függően! Már ismerjük, hogy a „lehetőségek” nem mindig léteznek! Kitervelt, megfontolt homogenizálási törekvések ritkán találják meg a lehetőségeket! Bár az 1978-ban hatályba lépett törvény biztosította a magyar nyelvű szakoktatást. Az 1997-ben elfogadott sürgősségi kormányrendelet megváltoztatta a 84/1995-ös törvény 122-es cikkelyét, újból biztosította a magyar nyelvű szakoktatást. Hullámvölgy ez a javából! S kinek a kárára? Nemzeti közösségünk, szakmát tanulni akaró gyermekeink, mindannyiunk tanítványai kárára!

Örömmel jelenti Murvai (2000. 16.), hogy az állami iskolahálózat mellett két új oktatási forma is megjelent. Az egyik a magánoktatás, amely a 84/1995-ös törvényben nyerte vissza az 1948-ban elvesztett jogi státusát: „Az országos okta-

tási rendszer állami és magánoktatási egységekből és intézményekből áll” (*Románia Hivatalos Közlönye* I. rész, VII. évfolyam 105. 5.). A magánoktatás nehezen tudott teret hódítani, az 1998–99-es tanévben is csak 104 magánóvodát és magániskolát tartunk számon országszerte. A kisebbségi oktatásban még nehezebben indult be a magánoktatás, 1989-ben három óvoda, két általános iskola és három poszt-szekunder oktatást biztosító intézménynek sikerült működési engedélyt szereznie. Az egyházi oktatást illetően 1991-ben, az akkori oktatásügyi miniszter, Gheorghe Ștefan, rendeletben intézkedett az egyházi fennhatóságú líceumok létrehozásáról, és ezek állami támogatásáról. A 85/1995-ös tanügyi törvény 9. szakasz 2. pontja egy kiskaput nyitott az egyházi iskolák számára: „Az állam által elismert vallásfelekezetek az Oktatásügyi Minisztériumtól és vallásfelekezeti személyzetképzés szükségleteinek megfelelő sajátos oktatás megszervezését kérhetik csakis a gimnáziumi vagy a líceumi oktatás abszolvensei számára” (*Románia Hivatalos Közlönye*, I. rész, VII. évfolyam, 105. 2-3.). Az 1998–99-es tanévben magyar nyelven 9 római katolikus, 6 református, 1 unitárius és 1 adventista líceum működött.

Márton Áron, szentéletű püspökünkkel valljuk: „Az iskola, ha nem templom, akkor barlang!” Erdély római katolikus püspöke — a református, az unitárius, s az evangélikus egyházi vezetőkkel együtt — mindenkor a magyar iskolák, a magyar nevelésügy vezető egyénisége volt. Kolozsvári plébános korában, György Lajos professzorral együtt pedagógiai lapot szerkesztett, az Erdélyi Iskolát. Ennek beköszöntő cikke 1933-ban így jelölte ki az iskola helyét a kisebbségi, erdélyi magyar életben: „Erdélyben a népművelés, a társadalmi munka, népünk minden irányú nevelése és felvilágosítása az iskola feladata. Ezt akkor teljesítheti, ha kereteit kiszélesíti, munkaterületét a társadalom egészét tekinti s a meglévő sok nemes törekvést elmélyítve, rendszerrel, egységes irányítással, népi közösségünk javára szolgáló egymozdulatú magyar cselekvéssé fogja.” Ugyanez a nemzetféltés íratja meg Márton Áron püspök pásztorlevelét 1948. szeptember 15-én, a romániai felekezeti iskolák teljes mérvű államosítása után, az iskolakezdés napján. Tiltakozása a harc folytonosságát jelzi és erőforrás a mai erdélyi magyarok számára az iskolák visszaszerzéséért indult nehéz küzdelemben: „Nem vehetik rossz néven azt sem, ha iskoláink visszaszerzése érdekében a törvényes lehetőségeket és eszközöket fölhasználjuk. Az Egyház isteni Alapítójától, Jézus Krisztustól kapta a jogot és parancsot, hogy híveit a gyermekkortól kezdve vallás erkölcsi szellemben nevelje, természetfölötti rendeltetésüknek megfelelően. Egyházmegyénk alapításától kezdve, tehát kilencszáz esztendőn keresztül, megszakítás nélkül tartott fenn iskolákat, amelyekben a nép fiait nevelte. A hívek az iskolákat mindig saját iskoláiknak tekintették, amit megmutattak nemcsak azzal, hogy azokat súlyos áldozatok árán fönntartották és minden beavatkozással szemben bátran védelmezték, hanem azzal is, hogy ha alkalmuk volt a semleges és hitvallásos iskola között választani, előszeretettel választották a katolikus iskolát a legutóbbi években is. A hitvallásos iskolák az állam szempontjából is hasznos munkát végeztek, s népünk

művelődését, vallásos és erkölcsi nevelését szolgálták. Nem mondhatunk le a reményről, hogy a katolikus iskolákat, és az Egyházat visszahelyezi jogaiba” (Beke György 1993. 91-92.). A jóslat beteljesedett, 1989 után, a hatalomnak — kénytelen-kelletlen — engedni kellett...

Az Erdélyi Római Katolikus Státus az Erdélyi Egyházmegyénk (ma Gyulaférvári Főegyházmegye) ezeréves történelmének, a katolikus világegyházban példa nélkül álló kuriózuma, a XVI. század második felében alakult. Civil szerveződés formájában alakult, és évszázadokon keresztül szívósan védte a különböző történelmi körülmények között hátrányt szenvedő katolikus érdekeket, szervezte a katolikus felekezeti oktatást. A Státus javainak az 1948. augusztus 3-i közoktatásügyi reformtörvénnyel végrehajtott államosítása Boldogemlékezetű Márton Áron püspököt arra készítette, hogy az 1966/1948-as dekrétumával az akkora már Egyházmegyei Tanács néven működő Státus intézmény ügyintézését felfüggesse, és a saját hatáskörébe vonja. A hajdan nagynevű Státus feltámasztására irányuló többszöri próbálkozás után 2005-ben sikerült alapítványként bejegyezteni: Fundația Statusul Romano-Catolic — Erdélyi Római Katolikus Státus lett. A Státus által képviselt katolikus egyházi ügy támogatása érdekében a történelem folyamán a különböző alapítók által adományozott megszámlálhatatlan kegyes alapítvány, nyolc, egymástól céljában és a vagyon kezelésében jól szétválasztható alapon tömörült: vallás-, ösztöndíj-, tanulmányi, elemi iskolai, Teréz-árvaházi, tisztviselői nyugdíj-, tanári nyugdíj- és biztosítási alap. A Státus-alapok vagyont 1948-ban államosították, ezt próbáljuk most visszazerezni, visszaigényelni, hogy a célnak megfelelően lehessen használni. A Tanulmány- és az Ösztöndíj alapoknak a célja a hét főgimnáziumban és több kisebb iskolában történő felekezeti oktatással, az ezek mellett alapított kollégiumok fenntartásával, alapítványi ösztöndíjak kezelésével, kiosztásával, a felekezeti oktatók fizetésének kiegészítésével valósul meg.

A magyar oktatásban a XVI. század óta sajátos értékrendszert, nemzeti jelleget képvisel a protestáns szellemiség is. Nemzeti közösségünket — vallásától függetlenül —, mindvégig jellemezte a népből-nemzetben gondolkodás, a tolerancia, a szociális igazságosság, a tudományos kutatás, a szabad gondolkodás eszméje. Miért indokolt a felekezeti oktatás bevezetése és fejlesztése nemzeti közösségünk iskolahálózatába? Mert 1948 óta vallástalanul nevelt és az „ellenvallásnak” ajánlott kommunizmusban csalódott milliónyi erdélyi magyarságunk hiteles világképet keres. Nemzeti közösségünk tudatának jövője szempontjából létkérdés, hogy a magyar történelmi egyházaik képesek lesznek-e hiteles értékekkel táplálni ifjú nemzedékünket. A mai kornak a keresztény értékrenddel ellenkező, a globalizációt kínáló értékrendje útvesztőjében igazi irányt csak a felekezeti oktatás nyújthat. A Második Helvét Hitvallás határozottan fogalmaz: „...nagyon jól teszik a gyülekezetek lelkipásztorai, ha az ifjúságnak már korán és szorgalmasan tanítják és magyarázzák a Tízparancsolatot, az Apostoli Hitvallást, a Miatyánkot..., a gyülekezet pedig a maga hűségét és buzgóságát mutassa meg a

gyermekeknek a vallástanításra való járatásában, kívánva azt, és örülve annak, hogy a gyermekeit helyesen oktatják.” A Heidelbergi Káté is arra a kérdésre, hogy „Mit követel Isten a negyedik parancsolatban?, a következő választ adja: „Először azt, hogy az igehirdetés és az iskolák fenntartassanak...”

1989-ben 44 felsőoktatási intézmény működött Romániában, 1998–99-ben 111 intézményben 556 kar. Ezek között egy magyar nyelvű önálló egyetem nem volt. Létezett viszont akkreditálási gondokkal küszködő Partiumi Keresztény Egyetem Nagyváradon, és létezett két egyetemi rangú teológia: a gyulafehérvári Római Katolikus Teológia és a kolozsvári Protestáns Teológia, amely felekezeti papok képzését szolgálta/szolgálja. Mindkettő egyházi egyetem, mindkettő nagy múltú intézmény, de állami támogatást is élvez, de egyik sem állami egyetem. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az ortodox teológia viszont állami egyetem. A Babeş—Bolyai Tudományegyetem keretében működő Református és a Római Katolikus Hittudományi Kar a hitoktatás szakembereinek képzését vállalta. A többi egyetemen tagozatos anyanyelvű oktatás folyik (Murvai László, 2000. 17-18.).

Az iskolahálózat ötvenéves periódusát is áttekintette Murvai (2000. 18.):

<i>Iskolai év</i>	<i>Magyar nyelven összesen</i>	<i>Intézmény</i>	<i>Tagozat</i>
1948–1949	2038	1936	102
1989–1990	2145	1032	1113
1998–1999	2419	1322	1097

A magyar tannyelvű iskolák száma ötven év alatt — 1948-tól 1998-ig — 381-gyel nőtt, évente alig több, mint 7-tel. Ugyanebben az időben az országos iskolahálózat 19015-ről 29298-ra emelkedett, azaz 10283-mal több iskola létezett, mint 1948-ban. A magyar tannyelvű intézmények száma öt évtized alatt 1936-ról 1322-re esett vissza (46%). A magyar tannyelvű tagozatok száma viszont 102-ről 1097-re növekedett (975%) Ez a tény önmagában érdekes, mert köztudott, hogy a csak magyar nyelvű osztályokat magába foglaló iskolákban a tanuló magyarul él kulturális életet, játszik az udvaron, minden szinten magyarul kommunikál. Az iskola tehát élő sziget marad a kisebbség számára a többségi világban. A tagozatos iskolákban viszont a többségi gyermek nem ismeri a kisebbség nyelvét, elvárja — mert így tudatosították benne —, hogy ahol ő jelen van, ott többségi nyelven beszéljenek. Arra számtalan példa akad, hogy egy-egy iskola megszüntetése éppen a tagozatosítással kezdődött (Murvai L., 2000. 18.). Magam is kaptam jóindulatú figyelmeztetést, hogy az ünnepélyeken, az évvárókon nem szükséges magyarul is megszólalnom, bejelenteni a következő számot, felolvasni magyarul is a tanulóim elért eredményeit, mert úgyis mindenki érti. A szülők azonban jóindulatúan vették, ha ugyanazt, amit románul elmondtam, magyarul is megisméltetem, s anyanyelvükön is gratuláltam az elért eredményeikhez.

Az országos beiskolázási adatok csökkenő tendenciát mutatnak, a magyarul tanulók létszámának a megfogyatkozása nem szívderítő adat. Ilyen vagy olyan

okok miatt megközelítően 35000-rel kevesebb gyerek jár magyar iskolába. A részarányokat vizsgálva, azt vesszük észre, hogy sehol sem éri el az 5 %-ot, pedig Románia lakosságának részaránya 7,1%. Az egyetemi beiskolázási adatok némi optimizmust ébresztgetnek: 1989–90-ben Romániának 164507 egyetemi és főiskolai hallgatója volt, ebből 7091 magyar nemzetiségű (4,3%). 1998–99-ben 407613 egyetemi és főiskolai hallgató közül 16122 volt magyar nemzetiségű (3,9%). Az egyetemisták száma egy évtized alatt megkétszereződött, a magyar nemzetiségűeké is, bár arányszámuk csökkent. Ez a felemás helyzet némi bizakodásra ad okot (Murvai L., 2000. 21.).

1989 után anyanyelvoktatásunk számára is kedvező változásokról számolhat be a krónikás. Többek között megszűnt a pedagógusok röghöz kötöttsége. A munkahely szabad megválasztása nyomán azonban a vidéki iskolák 30-60 %-a szakképzett pedagógus nélkül maradt. Kiderült, hogy óriási a pedagógushiány. Régen várt változás a tanári normák csökkentése, heti 22 órától 18 órára. Ez is növelte a pedagógus-hiányt. Sok helyen sikerült csökkenteni a felduzzasztott (38-41 létszámú) osztályok tanulóinak a létszámát is, ezzel növekedtek az amúgy is nyomasztó osztályterem-gondok (Murvai L., 1996. 25.). Mindezek az intézkedések kihatottak anyanyelvoktatásunkra is, ám az eltelt évek során sok esetben újabb és újabb erőfeszítésekre, küzdelmekre volt szükség, hogy anyanyelvi oktatásunk olyan úton haladjon, amely megfelel erdélyi magyar nemzeti közösségünknek, tanítványainknak, tanár kollégáinknak.

Kiadványaink

2016-ban megjelent

